

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВІКУ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Загальновідомо, що одною з ознак суб'єкта злочину є досягнення особою певного віку. Згідно з ст. 22 КК України кримінальної відповідальності підлягають особи, яким до вчинення злочину виповнилось 16 років, у виняткових випадках з 14 років (за певний перелік злочинів) [1].

Хотілося відзначити, що сам кримінальний закон не дає визначення, що варто розуміти під віком, а тільки вказує на вікові границі настання кримінальної відповідальності. У зв'язку із цим у теорії кримінального права виникають різні думки й розбіжності, що ж варто розуміти під віком кримінальної відповідальності. Наприклад, Г. І. Щукіна вважає, що віком прийнято називати період розвитку людини, що характеризується якісними змінами у фізичних і психічних процесах, підлеглий особливим закономірностям у їхньому протіканні [2, 3].

Іншу точку зору підтримує М. М. Коченов, який під віком розуміє вказівку на кількість прожитого людиною часу, а підставами кримінальної відповідальності є сам фізичний вік і здатність у момент вчинення злочину регулювати свою поведінку [3, 34].

Однак, аналізуючи вітчизняне кримінальне законодавство, можна зробити висновок, що законодавець враховує тільки так званий календарний вік, під яким має на увазі певний відрізок часу, з моменту народження й до скоєння суспільно небезпечного діяння. При встановленні вікових границь законодавець виходить із історичних умов суспільства, враховує дані різних наук, а також типові для більшості підлітків умови розвитку (так званий середньостатистичний підліток).

З погляду кримінального права, це визначення було б правильним, якби існували певні, чіткі вікові стандарти, які були б властиві певному віку всіх без винятку неповнолітніх. На даний момент таких чітких наукових стандартів немає.

Це обумовлено тим, що кожна людина індивідуальна у своєму психофізичному розвитку й це пов'язано із численними факторами: генетичними, біологічними, соціальними й іншими.

І тому виникає закономірне питання, наприклад, що робити у тих випадках, коли неповнолітній формально досяг віку кримінальної відповідальності, але у зв'язку з розумовою відсталістю, не пов'язаною із психічними захворюваннями, не міг усвідомлювати в повному обсязі небезпеку вчиненого. Дану проблему Кримінальний кодекс України, на жаль, ігнорує.

На мій погляд, у цьому випадку варто встановлювати вже не тільки «календарний» вік, але й так званий «психологічний», який деякі автори називають ще «фактичний вік».

Якщо виходити з положень психології, то під віком варто розуміти категорію, що служить для позначення тимчасових характеристик індивідуального розвитку. На відміну від хронологічного віку, що виражає тривалість існування індивіда з моменту його народження, поняття психологічного віку позначає певну якісно своєрідну щабель онтогенетичного розвитку, зумовлену закономірностями формування організму, умовами життя, навчання й виховання й яка має конкретно-історичне походження.

На відміну від українського законодавства, у багатьох закордонних країнах при залученні до кримінальної відповідальності крім календарного віку потрібно також встановлення психологічного віку.

Зокрема, в Англії нижня вікова границя кримінальної відповідальності 10 років. У віці від 10 до 14 років кримінальна відповідальність у принципі може наступати, але її застосування вирішується індивідуально, обвинувачення зобов'язане доводити факт усвідомлення неповнолітнім, що він зробив щось «серйозно протизаконне»

Так, у Німеччині нижня вікова границя настання кримінальної відповідальності визначена в 14 років. Але неповнолітній від 14 до 18 років (по термінології закону — «підліток») може бути притягнутий до кримінальної відповідальності тільки у випадку, коли він «по своєму моральному й духовному розвитку має достатню зрілість, щоб розуміти неправомірність вчиненого й діяти відповідно до цього розуміння» (параграф 3 Закону «Про ювенальний суд»).

Як бачимо, у Німеччині законодавець обрав спосіб вирішення питання про кримінальну відповідальність неповнолітніх у чомусь схожий з англійським. Однак в Англії він застосовується до осіб іншої вікової групи (10-14). У кримінальному законодавстві даних держав у кожному випадку потрібно встановлювати не тільки календарний вік, але й фактичний «психологічний».

Слід також зазначити, що при встановленні віку кримінальної відповідальності й при диференціації його на певні вікові границі законодавці зазначених держав в основу кладуть не види злочинів, чинені неповнолітнім, як це закріплено в нашому законодавстві, а психологічний розвиток підлітка. На мій погляд, даний підхід до встановлення віку кримінальної відповідальності є більш гуманним і найбільш відповідає принципу індивідуалізації покарання.

Також певний інтерес становить вирішення цього питання в кримінальному законодавстві Росії й Білорусі.

Так, кримінальне законодавство Російської Федерації 1996 року містить норму, яка встановлює, що відставання неповнолітнього в психофізичному розвитку є обставиною, що виключає кримінальну відповідальність. А саме, згідно з ст. 20 КК РФ, «якщо неповнолітній досяг віку кримінальної відповідальності, але внаслідок відставання в психічному розвитку, не пов'язаного із психічним розладом, був нездатний повною мірою усвідомлювати фактичний характер і суспільну небезпеку дій (бездіяльності) або керувати ними, він не підлягає кримінальній відповідальності» [4]. У теорії кримінального права дана норма одержала назву «вікова осудність».

Аналізуючи дану норму, слід зазначити, що законодавець не дає відповіді,

у чому заключається «відставання в психічному розвитку». Виходячи з положень психології, медицини, педагогіки, можна зробити висновок, мова йде про вповільнення розвитку неповнолітнього, яке частіше виявляється при прийнятті в школу й виражається в недостатності загального запасу знань, обмеженості подань, незрілості мислення, малої інтелектуальної цілеспрямованості, перевазі ігрових інтересів, швидкої втомлюваності в інтелектуальній діяльності. Затримка темпу розумового розвитку психогенного походження часто пов'язана з несприятливими умовами виховання, що призводить до патологічного розвитку особистості. Риси патологічної незрілості емоційно-вольової сфери сполучаються з недостатнім рівнем знань і подань. З віком інтелектуальна недостатність компенсується. Отже, можливості оцінки свого поведіння й керівництва їм у даних осіб здобуваються в процесі поступового засвоєння ними соціальних норм і правил, усунення причин, що викликали затримку розумового розвитку.

Виходячи з викладеного, на мій погляд, було б доцільно внести деякі зміни в Кримінальний кодекс України, а саме доповнити ст. 22 КК України частиною третьою, в якій закріпити аналогічне положення про вікову осудність. При наявності такої норми, залучаючи неповнолітнього до кримінальної відповідальності, ми могли б враховувати не тільки календарний вік, але й психофізичний розвиток підлітка.

Література

1. Кримінальний кодекс України (з доповненнями та змінами за станом 1 січня 2006 р.).
2. Щукина Г. И. Возрастные особенности подростков. — Ленинград, 1995.
3. Коченов М. М. Теоретические основы судебно-психологической экспертизы: Авторефер. дис... д-ра психол. наук. — М., 1991.
4. Кримінальний кодекс Російської Федерації 1996 р.

УДК 343.985:343.71

В. В. Лавренюк

ВИСУНЕННЯ СЛІДЧИХ ВЕРСІЙ ПРО КРАДІЖКИ, ЯКІ ВЧИНЕНІ ОРГАНІЗОВАНОЮ ЗЛОЧИННОЮ ГРУПОЮ

Об'єктивна істина, встановити яку необхідно в розслідуванні кожної кримінальної справи, не лежить на поверхні. Основу її становлять факти минулого, недоступні для безпосереднього сприйняття і, як правило, приховувані. Щоб їх встановити, оцінити значення і відновити хід злочину, необхідна розумова робота, основу якої становить операція версіями.

Висунення версій починається з моменту отримання інформації про злочин.

Вчення про криміналістичну версію належить до найбільш розроблених проблем в криміналістиці. Довгий час дискусійними були питання про поняття, суть і класифікацію версій, про підстави їх висунення, проте уявляється, що